

ІЗ НОВИХ ЗАПИСІВ ЛЕМКІВСЬКИХ ПІСЕНЬ

Катерина Чаплик

У травні 2008 року вийшла друком збірка “Нові записи лемківських пісень”. Схвальні рецензії та відгуки на наукове дослідження надійшли від відомих учених – С. Грици (відповідальний редактор), М. Хая та А. Філатової. Видання “Нових записів...” привітало й Київське громадське об’єднання “Товариство Лемківщина ім. Б.-І. Антонича”, очолюване народною артисткою України, доцентом, лауреатом Шевченківської премії Ніною Байко.

Записи польового матеріалу, що склали основу збірки, проводилися в місцях компактного проживання лемківських переселенців – у селах і містах Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської, Закарпат-

ської областей упродовж 2006–2008 років. Усього зафіксовано понад 350 зразків музичного й словесного фольклору, зокрема зразки інструментальної музики та спогади. Збірка містить п’ятдесят нотних транскрипцій лемківських народних пісень, передмову, відомості про співаків, словник діалектних слів та фотоілюстрації. Невелику частину зібраного пропонуємо увазі читачів.

Інформатори, з якими довелося працювати, – яскраві носії лемківського фольклору, переселені із сіл Лемківщини: Юрково Ряшівського воєводства, Квятонь, Боднарка, Брунари Вишні, Липна, Незнаєва Горлицького повіту, Терстяна, Ріпник, Ванівка, Барвінок Кроснянського повіту, Поворозник, Почта Грибів Новосанчівського повіту та автохтони із сіл Перечинського району Закарпатської області – Порошково, Зарічеве, Тур’я Бистра. Співали переважно селяни, вихователі, вчителі, учасники самодіяльних і церковних хорів, члени районних, обласних лемківських товариств. Матеріал записано від дев’яти чоловіків та шестидесяти трьох жінок, віком 60–90 років. Декотрі з них на Лемківщині отримали дво-, три-, чотири, семикласну освіту. Принагідно складаємо сердечну подяку за допомогу Ганні й Катерині Ракочи, Вірі Кучерявій, Галині Моштанській, Даринці Степанюк, Ользі Домбровській, Марії Стець, Марії Щербі, Юлії Казимирович, Єфросинії Вербицькій, Миколі Чарношу, Антоніні Шийко, Теодорі Бамборак, Марії Ковальчук, Катерині Годжик, Марії Зінській, Дар’ї Процько, Марії Шоп’як, Даниїлі Гаврилишин, Анастасії Цаплап, Парасковії Ханас, Ользі Зубрицькій, Ганні та Любі Пекар, Розалії Гічві, Анні Глод, Дарії Совтисік та багатьом іншим, без яких дослідницька праця була б неможливою.

Народна пісенність Лемківщини – невід’ємна й самобутня частина багатобарвної палітри народної творчості України. Але після Другої світової війни фольклор Лемківщини перебував під загрозою зникнення: 1945 року у зв’язку із врегулюванням кордонів між СРСР та Польщею в Україну (Тернопільську, Львівську, Івано-Франківську, Миколаївську та інші області) переселили майже 500 тисяч лемків із Жешувського, Люблінського та Краківського воєводств; 1947 року польська влада примусово переселила близько 300 тисяч лемків у західні та північні воєводства¹.

Нині територія проживання лемків охоплює лише південну частину Словаччини – Пряшівщину, а також західні, східні, південні області України. “Компактно на території України лемки [автохтонні. – К. Ч.] проживають у Перечинському та Великоберезнянському районах Закарпаття”².

У зв’язку з тенденцією до зникання мовного діалекту лемків та втратою реліктових явищ їхньої культури вивчення фольклорної традиції саме цієї етнографічної групи є вкрай актуальним і доцільним. Пограничний південно-західний лемківський діалект української мови насичений архаїзмами, словами й висловами, запозиченими зі словацької, польської, угорської, німецької мов, наприклад: *цо, што* (що), *єден* (один), *штири* (чотири), *през* (через), *вшиткі* (усі), *юж* (вже), *хлопи* (чоловіки), *шопа* (стаєнка), *повічте* (скажіть), *гуселка, гуслі* (скрипка), *фалечник* (фальшивий, упертий), *подь* (ходи), *гаренда* (корчма), *селечко* (село), *мні, мі* (мені), *млада* (молода), *млака* (калюжа), *кабат* (спідниця), *вна* (вона), *вчера* (вчора), *брєзінечка* (берізка), *вербічки* (вербички), *гудаци* (музиканти, скрипалі), *терас* (зараз), *птачок* (птаха), *муй* (мій), *пастушкове* (пастухи), *облачок* (лемківське здрібнене – віконце; угорське *ablak*, словацьке *oblok*), *но* (але), *бановать* (шкодувати, сумувати)³ тощо.

Лемківський діалект становив предмет окремого дослідження в працях Й. Шемлея, І. Зілінського, І. Верхратського, І. Панькевича, Ф. Жилка, В. Шимановського, у наш час – С. Панцьо, Г. Шумицької, Г. Ступінської, А. Івченко та інших учених. Особливості говору виявляються в граматичній

будові, основному словниковому фонді й фонетичній системі⁴. За діалектом лемківські пісні відрізняються від пісень інших етнографічних груп в Україні. Музичний діалект в основному (хоча й не повністю) не виходить за межі проживання автохтонного населення лемків та лемківського говору. Його наявність у наших записах, проте, виявляється неоднаковою мірою і залежить від умов проживання лемків – чи то в середовищі корінного українського населення Галичини, Поділля, східних теренів, чи по сусідству зі словаками, поляками. Є також зразки, що наближаються мовою до літературної норми.

Лемківські пісні виявляють більше діалектних особливостей в українській мові, народній музиці, ніж пісні ін. етнографічних груп Карпат – гуцулів та бойків. На ниві дослідження та фіксації лемківського музичного фольклору працювало чимало визначних постатей української та зарубіжної фольклористики. Серед них – Я. Головацький, І. Верхратський, І. Панькевич, О. Кольберг, Ф. Колесса, С. Людкевич, Ю. Костюк, В. Гошовський, В. Гнатюк, С. Грица, О. Гижя, М. Соболевський, М. Мушинка, І. Майчик, Б. Дрималик, М. Байко та ін.

Найґрунтовнішим дослідженням народної пісенної творчості лемків, неперевершеним зразком копіткої музично-фольклористичної праці є збірка “Народні пісні з Галицької Лемківщини” (Львів, 1929) видатного вченого фольклориста й музиколога Ф. Колесси. Джерельною базою його праці став матеріал трьох експедицій на Лемківщину, в села колишніх Сяницького, Горлицького, Грибівського та Новосандецького повітів. Про успіхи збирацької діяльності вчений так відгукувався в передмові до збірки: “Величезне багатство пісень у тих сторонах засвідчує та обставина, що вибравшись на два дні в гори, записав я у Яслиській Волі Нижній 27 пісень, а в Шклярах протягом 5–6 годин 65 пісень...; незвичайна живучість народньої поезії виявилася особливо в Пантні, де я зібрав того літа 134 пісні”⁵. Та найбільше “жнив” принесла збирачеві десятиденна поїздка в села, розташовані неподалік тогочасного чехословацького кордону – Усте Руське, Ганчова й Висова.

Усього під час другої експедиції в гори у Горлицькому й Грибівському повітах було зібрано 269 пісень.

Продовжувачем справи Ф. Колесси став лемко О. Гижя – поціновувач своєї культури, хоч і не музикант за фахом. Його збірка “Українські народні пісні з Лемківщини” (Київ, 1972) під загальною редакцією С. Грици присвячена світлій пам’яті академіка Ф. Колесси. До збірки увійшли 300 пісенних зразків, що були фіксовані з 1933 року в рідному селі збирача Висова та в селах Рихвалд, Розділле, Усте Руське Горлицького повіту, Богуша, Криниця, Мохначка Нижня, Солотвина, Тилич (повіт Новий Санч), Волиця, Дошно, Репедь (повіт Сянік). Матеріал збірки схвально сприйняли сучасники, його активно залучали до репертуару самодіяльних і професійних хорових колективів.

2005 року було видано “Антологію лемківської пісні”, куди увійшло понад 900 зразків лемківського пісенного фольклору різних жанрів. У вступному слові академік М. Колесса зазначив, що особливий акцент збірці надає те, що “упорядниця [М. Байко. – К. Ч.] є видатною виконавицею, яка понад п’ятдесят років пропагує лемківську пісню зі сцени... і має справжнє артистичне відчуття природи пісенного матеріалу, його мистецьких якостей”⁶.

Навіть за наявності значного друкованого матеріалу про лемків – історико-теоретичні розвідки І. Красовського, С. Грици, А. Іваницького, С. Мишанича та ін., фольклористичні праці Ф. Колесси, Я. Головацького, І. Верхратського, В. Гнатюка, О. Кольберга, М. Байко, І. Майчика, музикознавчі праці В. Гошовського, О. Гижі, М. Соболевського, Ю. Костюка, періодичні видання “Лемківський календар”, газета “Наше слово” (Варшава), що з червня 1956 року щотижня виходить у світ, тощо – існує велика потреба (а головне можливість) і сьогодні збирати зразки музичного й словесного лемківського фольклору, який побутує серед переселенців та автохтонів. Мусимо визнати, що автентична пісенна лемківська традиція нині, на жаль, майже вичерпана. Давні маловідомі пісні Лемківщини – коштовні самоцвіти лемківської культури, що зберігаються в пам’яті старожилів, – із плином часу

зазнають змін, нівелюються і не можуть бути збережені без участі фольклористичної науки. Тому збірник “Нові записи лемківських пісень” – це спроба аналізу буття лемківської музичної культури в межах соціально-економічних і культурних умов у переселенській ситуації, спроба простеження ступеня збереженості, трансформації та видозміни фольклорного репертуару серед носіїв, з’ясування проблеми “свій серед своїх” (термін С. Грици), що вельми цікаво не тільки з погляду іманентних рис народної творчості, але й сучасних етнічних процесів, які відбуваються в Україні та поза її межами.

Для систематизації зібраних пісенних зразків обрано жанрову класифікацію Ф. Колесси⁷. Наші матеріали поповнили групи сучасних патріотичних, стрілецьких пісень і новотворів; у самостійну групу виокремлено дитячі пісні. Кожну тематичну групу в збірнику представлено зразками, критеріями для відбору яких стали: автентичне походження, повнота тексту, мелодії, наявність діалектних особливостей, характерні для лемківського фольклору мелодичний, ритмічний контури, будова пісні, цікаві коментарі самих співаків.

У народнопісенній традиції лемківських переселенців досить широко представлені родинно-побутові, соціально-побутові, жартівливі пісні, новотвори; зразки календарної обрядовості збережені значно менше. Серед тих, що вдалося зафіксувати, – *коляди* з євангельським описом народження Ісуса Христа “Повічте нам пастушкове”, пісня-подяка колядників “Дякуємо вам”, звернення до господаря “Чи спиш, чи чуєш” (№ 1–3), *собіткова пісня* “А вже скоро святого Яна” (№ 4). Варто нагадати, що собіткові пісні календарно відповідають купальським, а під такою назвою набули поширення серед лемків та словаків. Обряд собітки відомий також перестрибуванням через вогонь (давній ритуал очищення, охорони від “нечистої сили”), ворожінням, хороводними іграми та різними забавами молоді.

Із *весільних* у збірці надруковано пісні “Серед села стоїт груша”, “Не будеме пити”, “Шіла муха на конопель” та весільну сирітську “Гості мої гості” (№ 5–8).

Групу *духовних пісень* складають “Як ішов Пан Бог до раю” (№ 9) про гріхопадіння Адама і Єви та “Кажут люди, що я умру” (№ 10). Цікавою особливістю другого зразка є помітний контраст між текстом і музикою: пісня має мажорний нахил, зміст – повчально-викривальний, із великою кількістю старослов'янських слів та зворотів. З першого погляду може видатися, що й тематику переходу душі до потойбіччя лемко вміє сприймати “в мажорі”. Проте силабічна схема пісні (4+4+6)², що загалом майже не характерна для пісень Лемківщини, свідчить про те, що мелодію коломицького типу, ймовірно, запозичено від гуцулів Івано-Фраківщини, де вже тривалий час проживає інформантка.

Нечисленними зразками представлена третя група – *балади*, для яких у наш час характерне скорочення й ліризація. До групи балад у збірнику віднесено дві – “Ой на горі високо” (№ 11) та “Ішов лісничий през той ліс” (№ 12). Перший зразок – варіант поширеної балади про (шлюб) сватання сина до матері, а брата до сестри, – про т. зв. кровозмішання (інцест)⁸. Балада “Ішов лісничий през той ліс” записана від уродженки м. Криниця Краківського воєводства. Мелодія, цікава модальною будовою з кількома опорами на *D*, *G* та *e*, закінчується на *V* ст., побудована за принципом низхідної секвенції. Окрім вокальних зразків, від інформантки записано декілька мелодій полькового, вальсового характеру, виконаних на варганці (місцева назва губної гармошки), яку вона опанувала в дитинстві.

Жанрову класифікацію Ф. Колесси доповнено розділом *патріотичних пісень*, до якого увійшли “Де би лемко не бив” та “Зелені Бескиди”, другий зразок має літературне походження. Це пісні, щиро пройняті оспівуванням краси, чарівності рідної землі. Текстові аналоги віднаходимо в низці пісень, зокрема в емігрантській “Цне⁹ мі ся за тобов”¹⁰.

Цне мі ся за тобов,
Мій лемківський краю,
Летів би-м без море,
Втопив наше горе,
Лем крилець не маю.

Локального колориту пісні “Зелені Бескиди” з погляду ритмо-строфічної та мелодико-інтонаційної будови надають вельми характерний для лемківських пісень розробковий тип пісенності, оспівування стійких шаблів, використання тридольної пульсації. Музична мова пісні виявляє впливи польського пограниччя. Розширення за рахунок повторення третього коліна в чотириколінній строфі (текстово – дослівного, а музично – контрастного) виражається в силабічній схемі 6+6 [:5:]+6. Мелодичний *ambitus* – квінтовий із додаванням увідного тону. У пісні наявний типовий для Лемківщини принцип секвентного розвитку в мелодії AA³BA'; використовується лідійський IV щабель.

Пісні № 15–16 – це зразки *колискових пісень*, поширених на Лемківщині. Ця група представлена незначною кількістю записів, що збереглися в пам'яті осіб старшого віку. Колискові пісні прокладають місточок до найповніше представленої в репертуарі лемків групи родинно-побутових пісень: *парубоцьких, дівоцьких, любовних, про втрату вінка, пісень жіноцьких і про подружнє життя*. На сьогодні вони найкраще збережені та широко побутують у виконанні як окремих співаків, так і колективів.

З-поміж групи соціально-побутових пісень відомі *вояцькі пісні* (№ 39–43), в яких ідеться про службу лемка-вояка в рядах царської армії, про розлуку з родиною, про трагічну загибель на полі битви:

Не далеко в чистим полю
Не далеко в чистим полю, тра-ля-ля
Лежит глова на каменю, тра-ля-ля,
Лежит глова на каменю.
А конь его обог него...
Вже б'є нужком, жалує го...
Вже б'є, вже б'є по копита...
Єще слуха, чи пан диха...
Вже б'є, вже б'є по коляна...
Хце поховать свего пана.

Вояцькі пісні мають варіанти тексту польською та українською мовами.

Свій відбиток залишила й *емігрантська творчість*¹¹ – оригінальний пісенний жанр лемківського, а також словацького, закар-

патського фольклору. Пісні про пошук “кращої долі” на чужині, в “Гамериці” (№ 44), Канаді описують всі перипетії заробітчанина під час далекої мандрівки. Мова пісень перемішана з американськими сленговими зворотами й діалектизмами: *бос (бас), таляри, гауз, бутс (бус)* тощо.

У розділі *жартівливі пісні* вміщено дві лемківські співанки “Юж ся похмарило” та “Кермеш¹², кермеш, Бог тя створив, гей”. Традиція проведення кермешу в різних лемківських селах припадала на різні церковні свята. Так, за звичаєм лемків у с. Ванівка Кроснянського повіту Краківського воєводства, що нині компактно мешкають в м. Бориславі Львівської області, кермеш святкували 21 вересня, тобто на свято Різдва Пресвятої Богородиці. В інших селах – на Михаїла, Дмитра, Юрія, Преображення Господнє.

Три останні пісні представляють групи *сороміцьких* (№ 48) (або *фривольних* у Ф. Колесси), *протиставлення бідності й багатства* (№ 49) та *новотвір* про заселення лемків в Україні (№ 50).

Автор новотвору – М. Щерба – розповіла, що лемків приймали неохоче, тому перші роки їм було важко звикнути й обжитися на нових землях. Їм так співали:

1. Ой, лемку, лемку, ти скурвий сину,
Чогось приїхав на Україну?
2. Не твоя земля, не твоя хата.
Штани подерті, на дупі лата.

Лемки ж відспівували:

3. А як я се трохи віджию,
Я си з крімпліну штани пошию.
4. А як я се трохи відчую –
Двоповерхову хату збудую.
5. Куплю сой бутса¹³, куплю машину,
Повезу дівчата на Лемківщину.

Найчастіше новотвори висвітлюють подію переселення, полишення рідних сторін, тугу за домівкою, горами, лісами, звання на новому місці, сучасне життя лемка-селянина.

Крім значної різноманітності тем, сюжетів, жанрів, записані від лемків пісні виявляють багатство ритмічної будови. Це відзначали видатні вчені Ф. Колесса, С. Люд-

кевич та ін. Цим пісням властиве природне використання пунктирного ритму і синкоп, вільний тактовий розподіл, уникнення одноманітності. “За різноманітністю строфової будови й багатством прикладів лемківська пісня займає одне з перших місць серед українських музичних діалектів” – зауважував Ф. Колесса.¹⁴ Вона потребує подальшого дослідження й збереження. До форм, характерних для лемківських пісень, “які лише рідко використовуються в інших сторонах української території”¹⁵, вчений відносить чотиридільну схему, розширену вставкою на початку другого рядка. Вставка – новий мотив, звичайно розтягнений на два такти. Тому другий рядок стає триколіним і видовжується, порушуючи строгу симетрію чотиридільної строфи¹⁶.

Серед нових записів значна частина пісенних зразків зберігає подібну форму строфи, а також розширену повторами, рефренами, вигуками-приспівками. Такі повторення віршів, піввіршів і силабічних груп “знайшли широке принововлення при надаванні поетичній мові більшої експресії. Повторення не свідчать про убожество поетичної чи музикальної інвенції, а вживаються складачами народних пісень як навмисний музикальний і віршовий засіб, як улюблена форма пісенного складу”¹⁷.

Народна творчість лемків вирізняється особливостями локального колориту, що проявляється у своєрідній говірці, самобутньому народному одязі, побуті, неповторній пісенній творчості, її жанровому складі, манері виконання тощо. Розташована по сусідству з європейськими країнами, Лемківщина тяжіла до прогресивних надбань музичної культури мистецьких центрів, оволодівала елементами естетизації пісні, зазнавала впливу від мандрівних музикантів унаслідок міграцій тем, сюжетів.

Спів лемків динамічно виразний, емоційний, не сильний за звучанням, але щирий і темброво своєрідний. Для звукоутворення характерне поєднання народної (домінує переважно серед старшого покоління) та академічної манери (люди середнього віку, а також інформатори з місцевостей, де був розвинений церковний хоровий акапельний спів). С. Грица зауважує: “Спів лемків має

ознаки низинного і почасти верховинського співу Західної України [...] з досить чіткою артикуляцією слів у зв'язку з пануючим речитативом, одноголоссям, має “висвітлений” мажорний характер (... оскільки тут домінують мажорні лади над мінорними на відміну від інших локальних стилів України)¹⁸. Дійсно, переважна більшість вміщених у збірнику зразків є мажорного нахилу. “Він [спів. – К.Ч.], – продовжує авторка, – відзначається пришвидшеним темпоритмом..., тут мало орнаментики, більше моторності, ніж співності”¹⁹.

У виконавській манері важливу роль відіграє індивідуальна музикальність співака, пам'ять, смаки, вподобання й до певної міри технічна майстерність.

Осередками збереження лемківської культури в сучасних умовах є насамперед родина, яка уможлиблює найприродніший шлях передачі інформації з покоління в покоління, а також лемківські товариства й громади, творчі колективи (ансамблі, хори). Саме вони дають нагоду членам групи усвідомити приналежність до своєї спільноти, що має багатовікову культурну спадщину, можливість спілкуватися рідною говіркою, одягатися в самотутнє народне вбрання, виконувати улюблені лемківські пісні, дотепи.

Лемківську народну пісню нині репрезентують хоріві капели, хори й ансамблі: “Трембіта”, “Лемковина” (м. Рудно), “Відгомін Бескидів”, “Лемківська студенка”, “Бескид” (м. Івано-Франківськ), “Яворина”, “Солов'ї Галичини” (м. Тернопіль), “Студенька” (м. Калуш), “Лемки Києва” та ін. Найчастіше лемківську співанку сьогодні можна почути в обробках, аранжуванні та гармонізації. Високою майстерністю позначені обробки Ф. та М. Колесс, К. Стеценка, Ю. Корчинського, Б. Фільц, М. Попенка, І. Майчика, Г. Верети, Є. Козака, О. Грами, В. Листопада, О. Яковчука, Я. Ярославенка. Цим, однак, традиція не вичерпується. Такі зразки мають свою вагу і значення, будучи вторинним джерелом (після автентичного фольклору) інформації.

У представленій збірці зроблено спробу зберегти автентичні зразки лемківських пісень, що були записані впродовж 2006–2008 років. Певна диспропорція деяких

тематичних груп пояснюється публікацією невеликої частини зібраного. Незважаючи на це, сподіваємося, що збірка стане в пригоді широкому колові читачів, щирим поціновувачам колоритної, самотутньої культури лемків – нашого загальнонаціонального надбання й багатства.

¹ Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С. 89.

² Там само.

³ Усі приклади взято із фольклорних записів автора статті.

⁴ Специфічні фонетичні риси лемківських говірок, що передаються за допомогою спеціальних знаків, прийнятих у діалектологічному транскрибуванні, – *ʃ* (лабілізований [л]), *сʰ* (дорсальний [с]) – у пісенних текстах збірника з технічних причин передано літерами української абетки *в*, *ш*: (наприклад, пвачте, лишива, нашов, маво, тівко, пасва, шіла, мишляв, шіно, шміло та ін.). У лемківському діалекті існує й ряд варіантів звука *и*, що вимовляється з різним ступенем твердості *і-и-ы*.

⁵ Колесса Ф. Народні пісні з Галицької Лемківщини. – Л., 1929. – С. V.

⁶ Антологія лемківської пісні / Упор. М. Байко. – Л., 2005. – С. 3.

⁷ Колесса Ф. Зазнач. праця. – С. 438–446.

⁸ Варіанти див.: Балади: родинно-побутові стосунки / Упор. О. Дей, відпов. ред. М. Гайдай. – К., 1988. – С. 24–35; Балади: кохання та дошлюбні взаємини / Упор. О. Дей, А. Ясенчук, А. Іваницький; відпов. ред. М. Пазяк. – К., 1987. – С. 120.; Квітка К. Вибрані статті. – К., 1986. – Ч. 2. – С. 49; Іваницький А. Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору. Навчальний посібник з музичної фольклористики для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації. – Вінниця, 2007. – С. 283; Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. – Тернопіль, 2001. – Ч. 2. – С. 42–44.

⁹ Цнути – тужити.

¹⁰ Будь здорова, землице. Українські народні пісні про еміграцію / Упоряд., вступна стаття і прим. С. Грици. – К., 1991. – С. 154.

¹¹ Зумовлена економічною кризою, що панувала також і в Карпатах, еміграція тривала із 70-х років XIX ст. до початку Другої світової війни.

¹² Кермеш – празник, пристольне (церковне, храмове) свято.

¹³ Бутс – автобус.

¹⁴ Колесса Ф. Зазнач. праця. – С. XXXII.

¹⁵ Там само. – С. XXII.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Колесса Ф. Музикознавчі праці. – К., 1970. – С. 28.

¹⁸ Грица С. Фольклор у просторі та часі. Вибрані статті. – Тернопіль, 2000. – С. 87.

¹⁹ Там само.